

Několik menších a temných poznámek a narážek na Péladana a jeho dílo padlo již i v naší literatuře. Ale všechny byly buď předpojaté nebo vedlejší a prázdné, každým způsobem však neurčité, stručné a nedostatečné nebo neschopné, aby vyložili a dali pochopiti jeho dílo, neobyčejně obsáhlé, hluboké a složité. Dá se pochybovati, že autoři těchto skizz znají jeho dílo z vlastního názoru. Adaptovali většinou jen lichý a prázdný klep žurnalistní. Jiná otázka, zda by dovedli dílo toto proniknouti, najít jeho centrum a jeho plán. Otázka, která se dá s dobrým svědomím negovat. Nebylo do nedávna lépe ani ve Francii, kde — širší kritika alespoň a žurnalistika — neuměla než bagatelisovat Péladanovou osobu jako umění. Dnes je již situace změněna. Dnes cítí i kruhy literárně nejkonservativnější, že v Péladanovi přihlásil se o slovo jeden z největších básníků a nejdelikátnějších myslitelů. Vliv jeho na jednu část mladé generace je dnes již přímý a plodný. Pro psychologii přítomnosti stává se tím již analýsa jeho díla zajímavá a nutná. Vnikne se do inspirací, demonstrují se snahy a pojmání této skupiny v nejsevřenějším a nejcharakterističtějším poli každé literární psychologie: — v pojetí analýse a tradování poměru sexuálního, který je věčný protagonist každého dramatu — ať reálného a skutečného — života a evoluce — nebo fiktivního, umělého a ideálního — rafinovaného, ilusionistického a pesimistického. Studii díla Péladanova i jeho theorii podávám tu po stopách a v těsné, mnohdy slovné odvislosti od krásné a obsáhlé analýsy mladého realistního a pozitivního básníka a kritika francouzského J. Aymea¹. Od analýsy, jejímž předním charakterem je plné, podrobné a jasné proniknutí — výklad Péladanova talentu — vedle sympatické tolerantnosti a široké loyálnosti — otevřeného uznání a ocenění ducha a umění, které *subjektivnímu*, ideálu kritikovu (jak sám přiznává) v některých bodech je temperamentově kontrární nebo nesympatické. Naše mladá „realistická“ generace může zase jednou poznat svoji falešnou obmezenost a nesnášlivou nevědomost. Tito neorealisté francouzští, kteří znají moderní vědu a filosofii, pozitivisté a evolucionisté, biologové a fyziologové — kteří na těchto principech staví svoje umění, skutečně exaktní a široké — jsou komprehensivní a otevření, zaujatí a přístupní spekulacím metafysiky, idealismu a mystiky. Proti nim jsou názory, vědomosti, talent, idey a hlavně práce naší generace prázdné, bezbarvé, šosácké koncepty staré a kalendářové literatury — konvenční, genrové a sentimentálně banální a mělké fikce. Jen v jednom je velká tato generace. V despektu, kterým chce ubíjet všechno — co nedovede pochopit.

Dílo Péladanovo, jeho umění a ideje jsou nepopulární. Je toho škoda, vykládá Ayme, ne pro Péladana, poněvadž miluje tento polostín, ale pro čtenáře, kteří se zbavují nejvzácnějších literárních požitků, jež dnes můžeme chutnat. A příčiny této nepopulárnosti? Jsou různé: je to předem jeho styl, který podle Aymea je sice neobyčejně bohatý a umělecký, ale leckdy manýrovaný. Po druhé magie, která hraje jistou úlohu v jeho umění: „ne že by tato magie byla absolutně neproniknutelná, pokusím se dokázati opak — skizzuje Ayme, — ale je tu slovo a také trochu věci. Toto trochu stačí, aby znepokojilo.“ Po třetí jsou to politické a sociální theorie Péladanovy. Je výlučný a absolutní katolíček, theokrat. Je také naprostý aristokrat. Neobyčejně ironický a šťastně jizlivý odpůrce demokracie, kterou v pohrdání proměňuje v *ochlokracii*. Jeho satiry a jeho railleries na politické a sociální instituce moderní doby, na její mravy, ideje, pokrok atd. jsou stejně jedovaté, imperativní a vítězné jako Barbeye d'Aurevilly nebo Villierse de l'Isle-Adam. To všechno, jak pochopitelně, nešíří popularitu.

¹ Revue indépendante mensuelle. Číslo 59. (Tome XX.)

Péladan je z těch, kteří myslí a, což není bez ceny, kteří dávají myslit. Jeho dílo obsahuje osm románů², které posud vydal ze čtrnácti ohlášených. Všecky jsou podrobeny pod společný plán. Platí nejen samy sebou, ale realizují dohromady i vyšší myšlenkovou jednotu. Jejich soutitre zní: *Latinská dekadence*, *éthopéa*. Ale tento plán, který si dal Péladan zpředu, a priori, nerealisoval beze změny. Naopak. V průběhu jeho realizace jej změnil, způsobem, který je nutno pro pochopení jeho díla předem vyložit.

V předmluvě k jeho prvnímu dílu *Le Vice suprême* postavil Barbey d'Aurevilly jméno Péladanovo vedle Balzacova: „dílo prvního mělo být jako dílo druhého syntetickou reprezentací mravů; ale syntesou ještě širší, poněvadž *Lidská komedie* obmezuje se na mravy jedné společnosti, kdežto *Latinská dekadence* měla obejmouti mravy celé rasy.“ Ale v průběhu realizace tohoto plánu shledáváme odklony, které nás vzdalují silně od slíbené syntesy. Předně neomezil se básník na rasu latinskou: rekný tři jeho hlavních románů je žena slovanská Paula de Riazan. Po druhé: důležitější je deviace v metodě. Tyto romány nemalují mravy v živé synthese, ale analysují je v příčinách. To pochopil také brzy Péladan sám. A nejen velmi brzy, ale nejdříve. Od třetího románu, jehož titul *L'Initiation sentimentale* je význačný, vzdává se úlohy malovati mravy, ale chce zato *studovati vášně*, jak prohlašuje v předmluvě. *Latinská dekadence* bude tedy studii této dekadence, ne v jejích projevech, ale v jejích příčinách. Nebude to více éthopéa, t.j. živá, syntetická reprezentace mravů, ale spíše ethika, t.j. psychologická a morální analyza těchto mravů. Mezi prvním plánem Péladanovým a realizací, kterou nám podává, je táž vzdálenost, shrnuje Ayme, jako mezi Balzacem a Bourgetem, mezi Maupassantem Povídek a Bel-Ami a Maupassantem románů *Silný* jako smrt a *Naše srdce*³. Ne, je větší. Poněvadž Péladan uvádí do svých románů nový živel: Mága. Kdo to je Mág? Autor nakreslil jeho portrét velice přirozeně. Dokonalá vůle, úplně sebe samé vědomá. Toto dokonalé vědomí je Bůh Renanův: svět poznávající sama sebe. Jak vidět, je pojem mága idea a ne realita. Je symbol, t.j. není jediný fakt, ale zhuštěný jistý proces, jisté dějinné a duševní postupy, t.j. sledy faktů. Tím dán jest i ráz díla Péladanova: psychologie analytická a symbolická. „Jsme velice daleko od realistní syntesy Balzacovy“, končí Ayme tento paragraf. „A kdyby nebylo románu hodného pozornosti leč román realistní, ztratil by Péladan svůj čas a my náš s ním. Ale stačí-li románu k zajímavosti, aby byl . . . zajímavým, znám málo románů mezi těmi, jež se dnes čtou, které dovedou bohatěji odplatiti námahu těch, kdo je zkoumají zblízka.“

Jeden fakt a jedna idea vládnou v románech Péladanových. Fakt: neustálý zápas Lásky a Myšlenky, v němž stále je Láska vítězem. Idea: že tento triumf Lásky je špatný a zhoubný pro lidstvo.

Péladan, jak patrně, poráží tedy ve svých románech lásku. Všecky jeho romány jsou tragické konflikty a sice ne vnější, ale vnitřní a symbolické. Péladan je ale vzácný odpůrce. Místo aby vzal hrubé a špinavé formy lásky a zde dosáhnul snadného vítězství, útočí na lásku v její formě nejvznešenější, nejčistší: na lásku platonickou. — „Na počátku,“ praví Plato v *Hostině*, „byly na zemi tři druhy bytostí: nejprve dvě pohlaví, pak třetí, složené z obou prvních, pohlaví Androgynů. Tito androgynové, důvěřující ve svoji statnost a ve svoji polobožskou sílu, opilí pýchou, odvážili se zmocnit se nebe. Aby zničil jejich sílu, za trest jich odvahy, Zeus rozdělil je ve dvě polovice. A od tohoto dne každá polovice nešťastná ve své samotě, napíná všecku svoji sílu, aby našla druhou polovici, jedinou, která jí může doplnit.“ — Jsou lidé, kterým slovo Androgyn připomíná hříchy Sodomy a Gomory, poněvadž je v neznalosti směřují s hermafroditem. Těm zdají se romány Péladanovy svrchovaně nemravné. Nic falešnějšího a nesprávnějšího. Platónská theorie lásky je nejčistší, jež se dá myslit. Jiní zase přiznávají jí jen krásu a grácii helenské fantasie. I to je povrchní podle Ayma. „Je málo seriosních teorií,“ praví, „které produkují tolik a tak plodných konsekvencí jako tato.. Neboť tento mythus vykládá, bez filosofických pretensí, svým způsobem, tolik tajemství, že taková precisnost, taková šířka pozorování až zaráží.“

² - *Le Vice suprême*. — *Curieuse*. — *L'Initiation sentimentale*. — *A Coeur perdu*. — *Istar*. — *La Victoire du Mari*. — *Un Coeur en peine*. — *L'Androgyn*.

³ Jak známo, změnil Guy de Maupassant v posledních letech svoji uměleckou metodu z naturalistické a typické v charakterní a psychologickou — hlavně vlivem ruského románu.

Zásluha Péladana je právě, že ukazuje toto vnitřní bohatství Platonova mythu, že v románech neobyčejně živých a moderních cítíme jeho svěží sílu.

Latinská dekadence podává nám dokonalý typ androgyna v Mérodackovi,⁴ který v sobě spojuje všecku velikost, všecku krásu, všecku dobro, vždycky milovaný, nikdy nemilující — nezná potřebu. Nezná slabost, nezná nedostatek. Dosáhá čelem nebe jako Androgynové Platonovi. Je to křesťanský Prométheus. Křesťanský, neboť vroucí křesťanství Péladanovo smířilo Mérodacka s božstvím. Je veliký, je silný. Veliký svými ideami, silný svojí vůlí. Tato síla a tato velikost, které v reálném životě obyčejně se vylučují a ruší, jsou v něm harmonické. Je známo v normální psychologii, že rozum, inteligence ničí vůli, neboť vůle záleží v rozhodnutí se pro určitou ideu a v zavržení ostatních. Ale rozhodnutí to je tím těžší, čím více idejí a čím dokonaleji, čím vědeckěji je znám (poněvadž vědecké poznání je lhostejné a adekvátní). Ničí tedy příliš vyvinutá inteligence často u moderního člověka vůli a důsledně čin, charakter a personalitu.⁵ Jinak je tomu u androgyna. Zcela jiná je symbolická analýza u Péladana. „Ve skutečnosti“ — reprodukuje jeho pojetí Ayme — „co činí rozum smrtelným vůlí, jest jen jeho prostřednost: dva svahy hory mohou být odděleny u paty nebo uprostřed srázu nesmírnou prostorou, dojdou přece k jednomu vrcholu. Dokonalá znalost idejí rovná se dokonalému postřehnutí jich rozdílů: a toto dokonalé postřehnutí je nutný a dostatečný princip určení rychlých a správných.“ Člověk myšlenky a člověk činu v plné harmonii — je Arcimág. — Pod Arcimágem jdou Mágové. U nich je již porušena rovnost myšlenky a činu. Vůle není více služkou inteligence, jak vykládá Péladan, který označuje jménem Mágů „řád bojujících intelektuelů, liguestétů“. Nehleďte-li k symbolismu a vezmete-li dnešním diletantům jejich diletantismus, který je systematická negace činu, škrtnete-li z díla Renanova Život Ježíše, dáte-li jim všem, kněžím umění, psátí jen pro elitu zasvěcenců — máte Mágy.

Mágové jsou již značně lidští. Pod nimi stojí androgynové, bytosti reálné a skutečné. Neboť androgynové existují. Vidíte je každý den, ale neříkáte jim tak. Abychom lépe postihli myšlenku Péladanovu, pomozme si Platonem. Podle něho jsou čtyři pohlaví — intelektuelní, rozumí se samo sebou. Předně muž, který je jen mužem, samcem, málo vyšším než zvíře. Po druhé žena, která je jen ženou, bytost vilná, prázdná, bez ideje a bez citu. Dvě bytosti tohoto druhu mohou se spářiti. Doplní se fysicky. Intelektuelně je to nula s nulou. Neznají lásku. Nejvyšší neštěstí je spojení jednoho z nich s androgynem. Láska, která je dokonalá harmonie, je tu naprosto nemožná. Tato harmonie může se realizovat jen mezi dvěma androgyny. Ale ne tak všeobecně. Jen mezi dvěma androgyny, které jsou polovicemi jednoho a téhož androgyna primitivního, jak již vyloženo.

Co je tedy androgyn? V té příčině, usuzuje Ayme, změnil nebo spíše rozvinul Péladan ideje Platonovy. Každá polovice, aby zakoušela touhu po druhé, musí již z ní něco znáti, a aby to mohla znáti, míti již v sobě. Tak tedy každá část androgyna (primitivního) není ani výlučně muž ani výlučně žena. Je mnoho jednoho a něco málo druhého. Je tedy sama androgynní. Láska je vzájemné a osudné pouto dvou podobných charakterů. Pravím: podobných. Ne různých, neboť genia nelze doplniti hloupostí a hřích ctností. Jeden z rysů platonického androgyna je tedy — jako ostatek každé dokonalé bytosti — plné a celé vědomí toho, co je. Když byl rozdělen ve dvě části, muži unikla povinnost býti velkým a ženě povinnost býti svědomím této velikosti. A cítiti velikost, je také býti velkým. Žena, takto pojatá, je jako negativní zkouška muže. Tímto způsobem zaujímá mozek, tento mužný orgán, i u ženy první místo: Platonik volí svoji milou podle silného a zvláštního výrazu Barbeye d'Aurevilly nejen „dle výšky srdce, ale dle výšky hlavy“. Láska ideální je podle Platona láska krásných poznání. To vykládá význačnou úlohu, již dává Péladan v lásce intelektu: intelektu milence — což musí naplniti radostí všecky naše diletanty — a intelektu milé — což se musí líbiti ženám, které vyčítají mužům, že je pokládají za bytosti nižší. V theorii Platonově jsou dány a zdůvodněny tyto dvě zcela moderní theorie: theorie práv intelektu a theorie práv ženy.

⁴ Většina osob Péladanových nese jména chaldejských božstev, na př. Mérodack, Nebo, Istar, Adar, Tammuz, Bělít. Nicméně, v nesymbolické části úlohy nejednají jinak než jako bytosti lidské.

⁵ Analýzou vůle zničené intelektem zaujaty jsou na př. tři nejlepší romány Turgeněvovy: Otcové a děti, Rudin a Novina (Něždanov). Zčásti také Bourgetův žák.

Androgyn spojuje tedy v sobě intelektuelní a mravní znaky dvou pohlaví v poměrech, které připouštějí nekonečnou variaci. V díle Péladanově jsou dva význačné typy androgyna. Androgyn mužský: Nebo a androgyn ženský: princezna Pavla de Riazan. Nebo má genia, činnost, vládu nad sebou samým — všechno znaky muže. Ze ženy má jemnost, grácii, soucit, sladkost — ale beze vši slzavosti a slabosti. Pavla de Riazan, jeden z nejobdivuhodnějších ženských typů současného románu, je nadána naopak některými atributy muže: vysokou a silnou myšlénkou, krásnou pýchou býti nejprve velikou dámou — kterážto pýcha zmizí pozvolna před touhou býti velikým duchem, před heroismem rozumu a srdce. V ní je spojeno „to dvojí kouzlo ženské a mužné, jež v ní pozdravuje Nébo“. Po čem se poznají dva androgyni? První znak je fyziologický podle Péladana, ačkoliv jeho výklad je spíše obrazem než výkladem: láska nahromaduje na periférii těl jistou sumu elektricity; milenec nebo milá bude bytost, která má přirozenou privilej absorbovati tuto elektřinu. Obrátte tento obraz v prózu, glossuje Ayme, a dostanete pravdu dobře známou, ale zřídka vyjádřenou, že přítomnost milence vyvolává v milé a naopak mentální předráždění, jež dovede srazit prostý stisk ruky, prostý styk očí. Jsou ještě jiné znaky: psychologické. Dva androgynové nejsou identičtí, ale komplementární. Každý přináší, co schází druhému, aby byl doplněn androgyn primitivní. Jeden ukojuje potřebu druhého. A buďte prostředky tohoto úkoje jakékoli, druhý miluje je v prvním. „Žena jest jen tehdy milována, když se milují spíše její nedostatky než přednosti některé jiné.“⁶ A z této dokonalé adaptace dvou androgynů plyne přirozeně dokonalá adaptace jich idejí, jich citů, jich dispozicí. Takže dva milenci, aniž by promluvili slova, „slyší se, jak myslí“.

Dva androgynové se milují. V čem záleží jejich láska? Na to odpovídá Diotimos v Platonově Hostině: touha po jednom krásném těle, pak po dvou, pak po všech ostatních, touha, která přejde potom ke krásným citům, z krásných citů ke krásným poznáním, až dojde k tomu poznání po výtce, které má za předmět Krásu samu, totožnou ostatně ve své dokonalosti s Dobrem a Pravdou.

Jak patrně, je tedy láska krásných těl, to jest vlastní krása jen prvním stupněm ve vzestupu k lásce skutečné. Ale je stupněm nutným. Dostatečný důkaz, že láska platonická děkuje svoje jméno vlastně kontradikci. Péladan zdědil od Platona skutečně také respekt krásy. Respekt, který nemá daleko konečně k *Renanovi*, jenž ve svém Marc-Aureliovi (str. 554) tvrdí, „že krása platí stejně jako ctnost, že krásná žena vyjadřuje stejně jednu tvář božského cíle, jeden z božských konců — jako geniální muž nebo žena ctnostná“. Péladan soudí o kráse skoro stejně jako Desiderius v jeho *Victoire du Mari*, „že býti krásnou promíjí navštěvovati chudé a že inspirovati básníky je stejně slavné, stejně záslužné jako vystavěti chrám“. Ale tato láska ke kráse není u Platona zevrubněji vyjádřena. Péladan zato ji precizuje a pozvedá. Kontemplace krásných forem může podle něho probuditi v duši umělcově cit estetický, v těle rozkošníka cit touhy — cit lásky však nikdy. Láska čistě tělesná, ač má tak daleko k pravé lásce, není skutečně láskou, leč když je postupem k lásce idejí. Není pravé lásky bez intelektu. Jen tento intelekt milujeme v těle. V těle milujeme tedy vždy duši (v nejnižším pojmu). Duše prozařuje však nejvíce na tváři. Tam zase krása *očí* sama o sobě, na příklad, je bez ceny, poněvadž není závislá na intelektu. Zato podstatně duševní a myšlenkový je *pohled*. Je známo, jak pohled i malých, churavých, krátkozrakých očí dovede býti mohutný nebo výrazný, jak pohled i takových očí dovede rozlítí neobyčejný lesk do všech rysů. Stejně je tomu v lásce. Když pod pohledem Néba „oči Pavly rostou, když zornice šíří se bez mezí“ a když Pavla „nemá již nic živého jen oči“, je to tím, že její duše, z počátku jako uspaná, jako vzdálená těla, vrátí se do něho a že rozsvítí okna a *promiluje* toho, kdo na ni právě hledí“.⁷ Tak je pravda, že nejlepší v lásce je to, co nedává tělo — to, čemu je jen prostředkem a záminkou. Před touto „defenestrací srdce“⁸ Pavlína osvětlí se zase oči Néba celým leskem jeho ducha a jako pod zpětným odrazem pod pohledem Néba Pavla „sní o ráji“. — Je v tom snad sensualita, ale sensualita zjemněná a očištěná neustálou přítomností idey. Nikde nepopisuje se pocit kvůli pocitu — ale kvůli ideji. Proto tyto vroucí strany v románech Péladanových jsou čisté. Ale hlavně je to polibek intelektuála, který na rty milé vyvolá celou její duši. A z tohoto setkání dvou duší teče nevyslovitelný požitek. To rozumí Péladan tím, když praví, že „platonický polibek je chemický a rozpouští fosfor“. Pozorování je snad neobvyklé. Ale není se tomu třeba diviti. Polibek je něco, co vzdoruje každé analýze. Polibek rodí extasi, stav, který vymyká se pojmově každé analýze. Takové stavy podati a opsati může jen obraz:

⁶ A *Coeur perdu*, str. 134.

⁷ A *Coeur perdu*, 112.

⁸ Tamtéž, 115.

slovo extase není samo než obraz — je to ten stav, kde vystoupíte z vlastního svého já. Dá se užití o každém citu v jeho stadiu poslední a svrchované intenzivnosti. Krása mythu Platonova, podepírá Ayme, záleží právě v tom, že dovede zobraziti tato stadia a procesy lásky, kde analiza naprosto nevystačuje. „Jak jsme vystoupili vysoko“, praví Pavla Nébovi. „Moje čelo dotklo se snad nohy některého anděla.“⁹ V polibku doplňují a stýkají se skutečně dva androgyni. Uvažte, jaké velké city rodí láska, city oddanosti, zápasu, absolutné víry v sebe, — jakou ilusi všemohoucnosti zapálí v milenci, a poznáváte a chápete ty primitivní Titány, ty platonické androgyny—kteří jednoho dne chtěli sléztí nebe.

„Ženy“, praví Schopenhauer, „jsou spoluvinice genia rodu. Provedly zázračnou věc, když spiritualisovaly lásku.“ Hlásí se jisté námitky. Zajisté. Jakže, jsme *podvedeni* geniem rodu? Podvedeni? V lásce platonické, v lásce spiritualistické? jak parafrázuje Schopenhauer. Není možná, namítáte. Je sice pravda, že každá láska, každý sebe rafinovanější flirt, sebe vznešenější, končí osudně — ve fyzickém úkoji. Ale co na tom záleží? To je nakonec vedlejší. Vždyť přece před tímto smutným koncem předcházely v lásce platonické nejhlubší a nejsilnější, nejvyšší pozitivky — pozitivky tak vysoké, že je nutno, abychom se vyhnuli nejbolestnějšímu zklamání, dekorovat tento poslední a bolestný akt pompou královskou nebo docela náboženskou¹⁰; — a když přece vzdor tomu to, co má být korunou lásky, je jejím pádem? Kdo je podveden: platonik, který postaví lásku na nedostupné vrcholy, nebo obyčejný a experimentální člověk, který ví a slyší kolem sebe neustále: „je to jen to?“

Na neštěstí, odpovídá nám Péladan, tato věc vedlejší — tento fyzický úkoj — může zabít věc hlavní — lásku. Nebo, který ustoupil libosti, nese toho následky: pocítí hned, že ukojiti touhu jest ji zničili a že zničení touhu je zničení péro, které drží lásku na vrcholech, kam HC pozvedla. Je pravda, že androgyni, vždy „byli jedno“ — musejí se doplniti i fyzicky. Je pravda, že teprve tu jest iluse absolutná. Ale je i to ke pravda, že hned hlásí se o slovo lidská — příroda. Všecko, co polibek nechal nadpozemského, je omyto. Po naději, která neměla před sebou žádné meze, nastupuje realita, která je sama mez. Takže intenzitu iluse zaplatíme její krátkostí. Je to veliká jiskra — ale brzy zhasne.“

Toto zklamání tak bolestné, je sice jen momentální. Ale stačí, aby zkazilo lásku. Láska od té chvíle, kdy spojila dvě těla, sdílí i jejich křehkost. Je to závazek němý a nezměnitelný: vášně nedá se připoutati, poněvadž je nevědomá. Sotva vystřízlivěli z opojení, sotva je vrácen klid a jasnost myslí — a již cítí milenci, že jsou oklamáni — že každý z nich oklamán je druhým. Srovnávají předtím a srovnávají potom. Žena chce více než dostala. Muž chce zpět, co dal. Předtím byla žena — androgyn pasivní — podrobena muži — androgynu aktivnímu; neboť pravá úloha ženy v pohlavním duete je — býti průvodem, jak prohlašuje Péladan. Žena ve skutečné platonické lásce je vždy podrobena muži. „Je velká nebo malá podle toho, koho následuje. Kdyby byl Nebo Petrem Poustevníkem, Pavla dala by se ukřižovati. Kdyby svatým Františkem z Assisi, stala by se snad svatou Klárou.“¹¹ Každý milenec formuje plastiku své milé! To vyjadřuje krásně Péladan v slovech Pavly k Nébovi: „Jsem jen tvoje štěstí“, praví tam Pavla; „ty, ty jsi můj osud“.¹² Ideální milenka je tedy žák, jenž obdivuje, přítel, jenž podporuje a posilňuje. Tak je tomu v lásce — před fyzickým úkojem. Po něm mění se však úlohy. Žena poznala náhle svoji sílu a důvěřuje jí — a využívá jí. Ode dne, kdy žena má nebo myslí, že má potřebí kouzla, aby udržela milence, ode dne, kdy z dobrovolné otrokyně chce se státi daným tyranem, kdy přestává dávat bez žádosti a počíná a nechce než vraceti, aby žádala nakonec a nedávala: ode dne, kdy „odejímá zvyklou rozkoš, neposlouchá-li se ... muka se táží a únava odpovídá.“¹³ Toto pozorování je snad poněkud úzké, ale je .správné. Probouzení v milenci žárlivost, tato instinktivní chytrost, kterou milují ženy jako nejúčinnější, může míti jen dva výsledky: buďto vžene znova milence do lásky, která je však potom nejkratšího trvání — nebo zničí pochybou lásku naprosto, tím že odkryje moc ženy, kterou nemůže muž nikdy přijmouti. „Kdo mi nedá jistotu, nedal

⁹ A Coeur perdu, 99.

¹⁰ Tato idea, která má jako symbol tak velikou důležitost, je realizována v románu A Coeur perdu, str. 255—306.

¹¹ A Coeur perdu, 67.

¹² Tamtéž, str. 332.

¹³ Tamtéž, str. 396.

mi nic." O tom měly by ženy uvažovati. Vláda ženy nad mužem v lásce je proti přírodě a revoltuje muže. Umění ženy nenajde nikdy dosti prostředků, aby tuto moc utajilo. Jednoho dne muž pochopí. Světlo rozumu zažene lásku, neboť obratné koketerie dovedou podráždit jen touhu — ale ta je v podstatě své prchavá. Tu láska končí konečně nutně nenávistí. Nenávistí vzájemnou. Nenávistí muže, že byl v moci ženy, což ničí jeho pýchu a přimost. Nenávistí ženy, že vyrval se jí z moci otrok.

Tělo je tedy léčka položená přírodou. Láska — nezměnitelným zákonem — vždycky k němu dospěje a v něm — zemře. I láska nejvyšší, platonická, láska tak privilegovaná jako Pavly de Riazan a Néba. A tak tedy splněná láska je zhoubná geni. Láska nešťastná, rozumí se samo sebou, přímo smrtelná. Obracejte to jakkoli, „výsledek ženy je snížení muže.“ Uvažte dále, že vůle má být podstata muže a že, kdo řekne vůle, řekl personalita, osobitost. Ale láska právě „depersonalizuje“, poněvadž je podrobením se pod vůli, pod svědomí cizí. Je opuštěním vlastní personality a přijetím cizí, splynutím s cizí vůlí. Láska je tedy zlý démon. Odvrací muže od jeho osudu. Pro ženu opouští muž svoje poslání, neboť láska vyvíjí v muži přílišně život citový na úkor myšlénky.

Láska je tedy hodná nenávisti, vyjímaje jeden případ: když sblíží dva androgyny, kteří se dokonale doplňují. Ale počet pravděpodobnosti, že najdeme v chaosu lidském tuto *jedinou* bytost komplemen-terní, činí všechno hledání nejen chimérickým, nýbrž přímo nebezpečným, poněvadž nejmenší omyl má za následek děsný trest. „Císař nemůže dáti než císařství; žena, díky svatokrádežnému a šílenému mysticismu moderní poesie, může říci o sobě, že je nekonečná a vydáváti se za absolutnost.“¹⁴ A žena zná tuto neslýchanou svoji moc. Ona ji také vykořisťuje. Principem této moci není pak idea, jejíž vlastní cenu žena nikdy nezná. Ale je to cit, který muže zeslabuje. Nebo hůře ještě smyslný pocit, který jej snižuje. A výsledek. Nehledě k láskám vulgárním, i lásky pravé a skutečné mrzačí každý den intelekt, ničí ideje, hubí díla, rozvracují existence, které by mohly býti velikými nebo většími.

„Muž loutkou ženy, žena loutkou d'ábla,“ to je historie lidského rodu. Druhou polovici této formule změnit nemůžeme. Změňme tedy alespoň první. Zabijme lásku, i Platonovu, i platonickou, tuto křesťanskou esenci lásky Platonovy. To je samozřejmá konkluse románů Péladanových. Je to totéž anathema, jež v našich dnech vyřkli Schopenhauer a Tolstoj.¹⁵ Avšak s tím rozdílem, že Schopenhauer nenávidí vlasce *masku genia rodového*, a Tolstoj jeden z *nejčinnějších principů utrpení* — kdežto Péladan chce v ní zničit nepřítele myšlenky — tohoto nového a mnohem nebezpečnějšího, poněvadž skrytějšího Calibana. A mnohem horšího, poněvadž první, Caliban Renanův¹⁶ má naději, že intelektu idejí snad jednou dosáhne, ale naděje té naprosto postrádá tento Caliban druhý, Caliban Péladanův.¹⁷ I tato láska, láska platonická, nejvznešenější, jež se dá mysliti, nemůže pozvednout ženu, může jen snížit muže. Nebo, sklamaný v tomto posledním pokusu, může vzývati jen pomoc Mérodackovu. Neboť ideálem je Arcimág, t.j. všemocná vůle na rumech lásky jednou provždy zničené.

Pokusil jsem se v plánu a vcelku podati některé ideje a některá pozorování Péladanova, která pod inspirací Platonovou rozesel ve svých románech. Zbývá z této theorie vyjmouti konkluse, praktickou — individuální i sociální — etiku. Konkluse ty, rozumí se samo sebou, jdou za ideje Platonovy. V Řecku společnost dávala ženě místo druhé a vedlejší. Nebyl tam tedy zhoubný vliv ženy vůbec možný. Otázka ta má interes teprve pro přítomnost, pro modernost, kdy muž v loktech ženy vzdal se svého přirozeného královského práva. Pesimismus je tím také nutně založen a podepřen, a mluvíte cokoli, nevyhyne, poněvadž každá theorie lásky, jen poněkud hlubší, je nutně smutná a bolestná.

Láska je tedy bolestná, je závěr Péladanův. Ale mám některé námitky, praví Ayme. Předně: Péladan usuzuje, že je láska bolestná jen pro muže. Identifikuje jako mnozí jiní — ženu a lásku. Je

¹⁴ Le Vice suprême, str. 89.

¹⁵ Kreutzerova sonáta.

¹⁶ Viz jeho Calibana a l'Eau de Jouvence.

¹⁷ „Exkvisní formo, neklidné srdce, ženo, zůstanete vždycky v pronau mužné myšlénky, věčný katechumen, nikdy nepřijatý do chrámu.“ Un Coeur en peine, str. 258.

v tom snad něco nespravedlivého. Celé zlo v lásce záleží v tom, že chce stvořit umělou rovnomocninu mezi dvěma bytostmi od přírody nerovnými. Z těchto dvou bytostí jednu musí tedy nutně láska snížit. Nejčastěji bude to muž. Ztrácí tím více než svoji přímou pýchu a než svůj život — totiž svoji myšlenku a svoje dílo. Potud je konkluze Péladanova správná. Ale je možný snad také poměr opačný. Je možno, že ženský androgyn bude spojen s mužem, s mužem čistě fyzickým a ne mužským androgynem. Nebo je možno také, že ze dvou androgynů androgyn ženský je dokonalejší než mužský. V obou případech je obětí lásky žena a ne muž. Zde usmrcuje tedy láska ženu. Na to namítá Péladan: Žena není nikdy úplně připoutána k vášni jako muž. Může ji zapomenout — naprosto, jako by ji vůbec nežila — odvrátit se od jednoho milence a přiklonit k druhému a nenechat prvnímu nic, ani myšlenku, že si vzpomene někdy na předchozí lásku. Ona jediná dovede říci o včerejším milenci — s ledovým klidem — bez změny tváře a beze lži: „Znala jsem kdy toho člověka?“¹⁸ — To je exaktné a správné, odpovídá na to Ayme. Zbývá jen vědět, jestli tento klid tváře není vyhaný a jestli neskrývá duševní muka. Po druhé: I když muž je z páru lepší a vyšší, může se stát, že žena — poněvadž je neschopná se mu vyrovnati — věnuje mu celý a vroucí obdiv, adoraci a kult. Pak ale nejmenší chyba idolu otravuje srdce ženy. Je to, jako kdyby přesvědčil někdo svatého o bezpodstatnosti víry. I tu nese láska ženě muka. Bylo by tedy anathema Péladanovo ještě správnější, pointuje Ayme svůj rozbor, kdyby do něho zahrnul i ženu.

Jak třeba tedy žít? Jinými slovy: „není dobře, aby žil člověk sám“, řeklo se již velmi dávno. Což znamená v řeči platonické: Je dobře, aby jedna část primitivního androgyna chtěla si stačit sama? A dovede to vůbec? Má v sobě tolik síly, aby ze sebe doplnila druhou polovici, která byla od ní odříznuta? Mérodack dá se připustiti jen jako symbol. A sám Nebo prohlašuje se za „neplodného velikána.“ On sám praví Pavle: „Vyšší svět unavuje moji nedokonalost; stoupám tam sám, ale sestupuji ihned, kdežto s vámi bych se tam vznášel.“¹⁹ Zajisté láska je nejčastěji nepřitelem intelektu. Ale je někdy — zřídka — jeho oddaným přítelem a skoro vždy matným soudruhem — nutná předem, abychom mohli doufati, dojít štěstí. Ať je člověk jakýkoli a kdekoli, všude ovládá jej potřeba tohoto druhu, jako kdyby v něm vsutku hlásila a opakovala se mystická bolest nějakého zmrzačeného androgyna. Pro největší, jako pro paní de Stael, tohoto slavného androgyna, který strávil polovici života v hledání lásky a druhou v bolesti, že jí nenašel, „sláva bez lásky byla by jen slavný smutek štěstí.“

Péladan, který necouvne před kontradikcí, nám praví: „Celá budoucnost civilizace visí na rtech ženy slovanské. Bude mít polibek intelektní?“²⁰ Pochyba platí jako přiznání. Potlačte Slovanstvo: budoucnost bude méně smutná a bude obsahovati více pravdy.²¹ Všichni lidé — v úměrné vroucnosti svého intelektu — ženou se za tímto polibkem. A tento běh za láskou může zničit mnoho idejí, vylít mnoho slz a krve — je to nutné — poněvadž je život, poněvadž v něm žije a třese se duše světa, medituje Ayme. Nad nedokonalostí řádu světového nemusíme se dle něho zastavovati. Byla známa Řekům, těm Řekům, kteří představovali si vesmír řízený bohy a bohy samy poddané dvěma bytostem bez mezí: Osudu a Lásce — ale oběma *šlepy*. Theorie pesimismu mohou nám dle Péladana ukázati zlo, ale nemohou je nikdy potlačit. Nezbývá tedy dle něho než resignace. Platon dává nám naději, že potkáme v životě komplementárního androgyna a tak realizujeme štěstí. Prakticky je naděje ta skoro prázdná. Ale ideálně nám zůstává. A co více potřebujeme? končí Ayme. To jsou tedy Aymovy námítky proti teorii Péladanově. „Niméně“, praví, „nelze dosti děkovati Péladanovi za vysokou rozkoš, snad mnohdy namáhavou, ale vždycky cennou, kterou skýtají jeho romány.“ Této tak poetické a tak filosofické teorii Platonově dává Péladan žiti v lidech moderních, v lidech z krve a kostí a dokazuje tak, jak obraznost, když se jí zlíbí, může býti

¹⁸ L'Initiation sentimentale, 209.

¹⁹ A Coeur perdu, str. 80.

²⁰ A Coeur perdu (kontext), str. 15

²¹ Podávám tuto politickou teorii Péladanovu doslovně z Aymea beze strachu, že by mohla koho u nás skandalisovat. Není také v podstatě nic než nenávisť každé aktivity, každého budoucího a teprve otevíraného procesu dějinného, jež má žiti svěží rasa slovanská — nenávisť, jakou cítí zvláště básník a myslitel ras starých a vyčerpaných — tedy předem básník „dekadence latinské“. Pesimismus jeho argumentuje přirozeně tak: Nebyly i rasy románské mladé? A kam vedla je dráha evoluce dějinné, tedy dráha síly plodné, života a lásky — než k dnešní a blízké smrti. Stejně bude to i zde. Zničte tedy každou dějinnou — budoucnost.

nevyrovnatelnou pozorovatelkou. Ale tuto teorii rozšířil, doplnil, rozvinul a obohatil také nesmírně Péladan, hlavně zajímavými a sugestivními pozorováními vlastními. Platon podal hlavní a hrubé linie. Péladan mnoho detailů. Oživil ji tak a učinil z ní vlastní krásnou a novou dceru. Zbývá ještě, končí Ayme, ukázati, jakým bohatým, originelním a uměleckým rámem obklopil Péladan tyto krásné ideje. Umění jeho je snad příliš partikulární, příliš dokonalé, snad i poněkud dekadentní, praví Ayme, ale také neobyčejně šťastné, jemné a pronikavé. Je třeba vzpomenout alespoň po výkladu jeho smělé a často hluboké psychologie impressi neobyčejně pronikavé jemnosti — popisů tvrdých nebo velikolepých v neobyčejném reliéfu — stran skutečné hudby, kde próza zpívá melodie lásky a hymny triumfu.²²

²² V té příčině jsou již tituly některých kapitol význačné jako: Andantino, Lentando, Arioso, Crescendo, Lamento, Larghetto atd.